

11. AAN, TSK, sygn. 348 (mikrof. 48423) Wydział organizacyjny. Raporty pow. włodzińskiego. 1920 r.
12. AAN, zesp. 88/93 Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich, sygn. 328.
13. Gierowska Kałaur J. Zarząd cywilny ziem wschodnich (19 lutego 1919 – 9 września 1920) / J. Gierowska Kałaur. – Warszawa : Wyd. Neriton Instytut Historii PAN, 2003. – 447 s.
14. Kozyra W. Ziemia Wołyńska w okresie funkcjonowania administracji Zarządu cywilnego ziem wschodnich i Zarządu cywilnego ziem Wołynia i Frontu Podolskiego (1919–1921) / W. Kozyra // *Ukrainica-polonica*. – Київ ; Житомир, 2007. – Т. 1. – 444 с.
15. Mędrzecki W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym / W. Mędrzecki – Warszawa : Wyd. Neriton Instytut Historii PAN, 2005. – 331 s.
16. Śleszyński W. Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej / W. Śleszyński. – Warszawa : Instytut studiów politycznych PAN: Rytm, 2007. – 400 s.
17. Wojnich A. Łuck na Wołyniu / A. Wojnich. – Łuck, 1922. – 180 s.

Юрій Крамар. Деяльність временних органів польської влади на Волині (1919–1921 гг.). В статті досліджуються структура, функції і повноваження временних органів влади і управління, діявчих на території Західної Волині в 1919–1921 гг. Временний характер польської адміністрації в указаний період був обусловлен неопределённым міжнародно-правовим статусом Волині. Таковим он оставался до підписання Рижського мирного договору 1921 г. Исследуются причини медленного становлення структур польської адміністрації, труднощі при формуванні місцевого апарату влади. Отдельным аспектом показано становлення системи правоохоронних органів Польського державства на Волині (суд, поліція), внимание акцентовано на характере взаимоотношений гражданской и военной адміністрації в регионе.

Ключевые слова: Польское государство, Волинь, государственная администрация, повет, староста.

Kramar Yuri. The Activity of the Polish Temporary Government Units in Volyn Region (1919–1921). This article dwells on structure, functions and prerogatives of the units of the Polish temporary government and administration established in Western Volyn from 1919 to 1921. The temporary status of the Polish administration during this period was essentially due to the uncertainty – that lasted until the Riga Peace Treaty was signed in 1921 – of the legal status of Volyn from the point of view of international law. The article sheds some light on the reasons of the slow development of the structures of the Polish administration, as well as on the difficulties that were encountered to form a local government. A special attention is drawn to the process of establishing the Polish law enforcement authorities (court, police) in Volyn, and to the relations between the civil and the military administrations in the region.

Key words: Second Polish Republic (Druga Rzeczpospolita), Volyn, state administration, county, Mayor (starosta).

Стаття надійшла до редколегії
20.06.2013 р.

УДК 94(477+438)''1919/1939''

Олег Разиграєв

Правоохоронні органи у місті Луцьку в 1919–1939 роках

У статті розкрито становлення, організацію та окремі аспекти діяльності правоохоронних органів у м. Луцьку в 1919–1939 рр., зокрема досліджено функціонування суду, прокуратури й місцевої в'язниці. Особливу увагу приділено роботі правоохоронних органів щодо протидії діяльності Комуністичної партії Західної України й Організації українських націоналістів.

Ключові слова: правоохоронні органи, суд, прокуратура, в'язниця, Луцьк.

Постановка наукової проблеми та її значення. Між двома світовими війнами м. Луцьк перебувало в складі відновленої польської держави – Другої Речі Посполитої та слугувало центром Волинського воєводства, утвореного на початку 1921 р. Луцьк не належав до великих міст тогочасної Польщі й в окреслений період нараховував від 23,6 тис. до 42,6 тис. мешканців. Складову частину державних структур міжвоєнного Луцька становили польські правоохоронні органи, до яких належали поліція, суд, прокуратура, спецслужби, карні заклади та ін.

© Разиграєв О., 2013

Вивчення організації й діяльності правоохоронних органів у Луцьку періоду Другої Речі Посполитої є актуальним питанням сучасної історичної науки, адже дає змогу дослідити становлення та розвиток зазначених державних структур на регіональному рівні, а також з'ясувати низку мало-відомих аспектів внутрішньої політики Польської держави на її східних теренах.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання функціонування правоохоронних органів у м. Луцьку в міжвоєнний період уже частково виступало предметом дослідження вітчизняної історіографії. Це – праці з історії польської державної поліції та спецслужб [1–2]. Серед польських істориків зазначена проблема розкривається здебільшого крізь призму загальнодержавних силових структур [3–6].

Мета статті – представлення становлення, організації та окремих аспектів функціонування органів суду, прокуратури й в'язниці в м. Луцьку.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Становлення польської судової системи в м. Луцьку тривало впродовж 1919–1921 рр. Спочатку судова справа належала до компетенції тимчасових адміністративних утворень – Цивільного управління східних земель і Цивільного управління Волинської землі та Подільського фронту; згодом, після завершення польсько-більшовицького військового протистояння, судові функції перейняло Тимчасове управління прифронтових та етапних територій. Так, 19 вересня 1919 р. утворено Луцький окружний суд, його очолив В. Словецький. Апеляційною інстанцією на рішення цієї судової установи слугував Апеляційний суд у м. Вільно. Луцький окружний суд розмістився в приміщенні колишнього російського царського суду й суду УНР – монастирі тринітаріїв [7, с. 223–225, 230].

Перешкоду в його формуванні становили політичні чинники, насамперед позиція колишнього голови Луцького суду періоду УНР, який уважав польську владу окупаційною та чинив спроби організації українського суду. Суттєвою проблемою також стали дефіцит кадрів і незадовільна матеріальна база. Зокрема, на момент відкриття в Луцькому окружному суді працювало лише семеро суддів (разом із президентом та віце-президентом), що було надзвичайно мізерно, ураховуючи його територіальну компетенцію. У результаті, усе це призводило до значної затримки у розгляді справ. Про значні матеріальні труднощі свідчить те, що президент суду В. Словецький мешкав у ніші власного службового кабінету [7, с. 234–235]. У 1920 р. унаслідок контрнаступу більшовиків Луцький окружний суд евакуйовано вглиб Польщі до м. Пьотркова. Однак 1 грудня того ж року він знову відновив свою діяльність. Апеляційною інстанцією на його рішення було визначено Апеляційний суд східних земель із тимчасовим центром у Варшаві [7, с. 230].

Утвердження в Луцьку та на Волині польської цивільної адміністрації зумовило перехід судової системи під контроль Міністерства юстиції. Судову гілку влади міжвоєнної Польщі складала суди різних типів: мирові (польськ. «покою», замінені на початку 1929 р. на гродські суди), окружні й апеляційні. Верховний або найвищий суд розміщувався у Варшаві. Гродські та окружні суди належали до I інстанції. Перші мали право розглядати менш важливі справи, натомість, окружні суди володіли значно вищою компетенцією й слугували апеляційною інстанцією на рішення гродських судів. Спеціалізовані апеляційні суди належали до II інстанції та були призначені для перегляду справ окружних судів. Найвищий суд у Варшаві становив III інстанцію. Ці установи вирішували цивільні та кримінальні справи [8, с. 172].

У місті Луцьку, як воєводському центрі, функціонував окружний суд, що впродовж усього міжвоєнного періоду розміщувався у вищезгаданому колишньому монастирі тринітаріїв на вулиці Ягеллонській, 24 (сучасна вулиця Сенаторки Левчанівської). Апеляційною інстанцією на його рішення був тимчасовий апеляційний суд східних земель у Варшаві, а після його ліквідації, 1 липня 1922 р., – Люблінський апеляційний суд. В одному приміщенні з Луцьким окружним судом діяв також Рівненський окружний суд. Крім того, у Луцьку функціонував мировий (гродський) суд, що розмістився на вулиці Ягеллонській, 107. Станом на 1926 р. до його особового складу входили чотири судді, секретар, два старших та два молодших канцеляристи [9, с. 35].

Луцький окружний суд у середині 1920-х рр. очолював президент С. Белжинський, який мав двох заступників – віце-президентів Л. Барановського та Б. Влодека. Штат зазначеного суду складала 14 суддів, три слідчих судді, писар, присяжний перекладач, скарбник, бухгалтер, три секретарі, архівіст, судовий пристав, 10 підсекретарів, п'ять стажерів, 23 старших канцеляристів, 35 молодших канцеляристів і 19 візних. У цей же час Рівненський окружний суд у Луцьку очолював президент В. Хмельовський, під керівництвом якого працювали віце-президент В. Грохольський, 13 окружних

суддів, п'ять секретарів, старший бухгалтер, старший скарбник, стажер, судовий пристав, шість підсекретарів, 17 старших канцеляристів та 29 канцеляристів [9, с. 34–36].

Окрім звичайних цивільних і кримінальних справ, пов'язаних із крадіжками, убивствами, шахрайством та іншими злочинами, значна частина проваджень, що розглядалися Луцьким окружним судом, була пов'язана з прокомуністичною діяльністю й українським націоналістичним рухом.

Зокрема, у січні 1923 р. в Луцьку відбувся суд над 73 особами, звинуваченими в належності до «Закордоту» [10, с. 1]. У червні 1927 р. перед окружним судом у Луцьку постала більшість членів Української революційно-повстанської організації. 26 травня того ж року часопис «Народний вісник» повідомляв на своїх сторінках: «23 травня 1927 року в Луцьку розпочався судовий процес проти 60-ти членів КПЗУ (Комуністичної партії Західної України – *О. Р.*). Це було продовження Володимирського процесу. Акцією КПЗУ керував Сіма Гросман зі Славути. Обвинувачені мали намір від'єднати Волинь від Польщі. За період від серпня 1924 року до квітня 1925 року вони здійснили багато нападів на солтисів, підпалили ряд польських осад та дворів. Кінець цій діяльності поклала державна поліція. Проведене слідство довело участь в організації збройних формувань українського посла Х. Приступи» [11, с. 7]. На продовження теми в червні 1927 р. на сторінках зазначеної газети вказувалося: «Головними керівниками диверсійних акцій були П. Фарина і З. Потап. Загальне керівництво перебувало в руках Х. Приступи і А. Пащука [...]. Завдання організації полягало у здобуванні фінансових засобів та зброї [...]. Політичною складовою акції керував Львівський осередок КПЗУ, а військовою – Семенов» [12, с. 5–6].

Судові процеси над комуністами не припинялись й упродовж 1930-х рр. Так, 10 грудня 1932 р. вироком окружного суду в Луцьку за здійснення комуністичної діяльності на терені Ковельського повіту на різні терміни від одного до восьми років засуджено 61 особу [13, арк. 19]. Упродовж 19 лютого – 14 квітня 1934 р. тривав один із найбільш резонансних судових процесів над комуністами в міжвоєнному Луцьку – т. зв. «Луцький процес 56-ти», більш відомий у радянській історіографії як «Луцький процес 57-ми». П'ятдесят сьомим підсудним символічно виступав загиблий у 1930 р. секретар окружного комітету КПЗУ С. Бойко. Згідно з національною приналежністю серед 56 підсудних 29 були українцями, 20 – євреї й 7 – поляки [14, с. 4; 15, с. 3; 16, с. 1]. За інформацією відомої правозахисної організації Другої Речі Посполитої «Ліга захисту прав людини і громадянина», підсудні під час слідства піддавалися тортурам, а умови їх утримання були вкрай незадовільними [17, с. 2–3]. У листопаді 1935 р. окружний суд у Луцьку за здійснення комуністичної діяльності на різні терміни ув'язнення засудив 52 особи [18, арк. 4]. У березні 1939 р. державна поліція Волинського воєводства скерувала до суду 54 особи, яких звинувачено в приналежності до КПЗУ [19, с. 57].

Останнє десятиліття існування Другої Речі Посполитої позначилося також судовим переслідуванням членів Організації українських націоналістів (ОУН) та українського націоналістичного підпілля загалом. Так, 5 листопада 1932 р. вироком окружного суду в Луцьку за приналежність до ОУН до однорічного ув'язнення покарано вісім осіб, у тому числі й племінника Лесі Українки, згодом відомого поета, прозаїка та драматурга Ю. Косача [13, арк. 19].

На початку 1936 р. на сторінках Волинської преси з'явилась інформація про оголошення Луцьким окружним судом вироку «в справі Олександра Куца», якого звинувачено в підготовці замаху на воєводу Г. Юзевського [20, с. 1]. Засуджений був знаним учасником націоналістичного підпілля, одним з організаторів Пласту в Луцькій гімназії, повітовим провідником ОУН Луччини впродовж 1934 р. Варто зазначити, що слідчий відділ у м. Луцьку ще з 1928 р. здійснював за ним нагляд. Судове засідання в справі замаху на воєводу Г. Юзевського відбулося 22 січня 1936 р. На суді О. Куц визнав приналежність до ОУН, але водночас зазначив, що «ніколи щиро не думав про виконання замаху на воєводу Юзевського, адже вважав, що цей акт спровокував би репресії... і приніс би українському народу... шкоду». У підсумку провідника ОУН Луччини засудили до дев'яти років ув'язнення, однак, урахувавши закон про амністію, кару зменшили до шести років [21, с. 4, 7–8].

Навесні 1939 р. за підозрою в приналежності до ОУН до судової гілки влади слідчі скерували 108 осіб [19, с. 35]. Натомість, вже станом на 17 серпня 1939 р., згідно з даними Волинського воєводського управління державної поліції в м. Луцьку, органи внутрішніх справ за підозрою в приналежності до ОУН скерували до суду 694 особи [22, с. 317–323; 23, арк. 7].

У зв'язку зі зростанням антидержавного та диверсійного пробільшовицького руху, різким збільшенням проявів бандитизму, на початку 1920-х рр. в Луцьку й на Волині функціонували також польові (військові) суди, які мали право оголошувати тривалі терміни ув'язнення та смертні вироки. Наприклад, у 1921 р. перед польовим судом постали члени диверсійно-терористичної організації «Закордот» [1, с. 288]. Аналогічний суд у Луцьку покарав тривалими термінами ув'язнення більшість учасників комуністичних партизанських загонів, які були заарештовані на Волині влітку–восени 1923 р. внаслідок низки спецоперацій війська та поліції. Вони були звинувачені в належності до підпільної повстанської організації, що ставила собі за мету за допомогою збройних нападів на представників влади повалити державний устрій Другої Речі Посполитої та встановити диктатуру пролетаріату у формі рад робітничих і селянських депутатів [1, с. 291].

Аналогічні функції мали спеціальні суди (польск. «доражні»), які функціонували в Луцьку та на Волині упродовж 1922–1927 рр. Їх характеризувалися скороченою процедурою розгляду справ, унеможливленням подання апеляції, суворими вироками, у т. ч. й смертною карою (навіть якщо вона не передбачалася законодавством). Так, у 1922 р., відповідно до рішення такого спецсуду, розстріляно трьох членів банди М. Діхтярука. Наприкінці 1923 р. смертний вирок оголошено двом членам злочинного угруповання І. Тарана [1, с. 250–252].

Загалом, згідно з даними Волинського воєводського управління державної поліції, динаміка смертних вироків за спрощеною судовою процедурою в першій половині 1920-х рр. була такою: 1921 р. – 24 особи, відповідно, 1922 р. – 19, 1923 р. – 28, 1924 р. – 10, 1925 р. – 16 [24, арк. 5].

Складовою частиною правоохоронної системи столиці Волинського воєводства були органи прокуратури, які функціонували при Луцькому та Рівненському окружних судах, що розмістилися в Луцьку на вулиці Ягеллонській, 24 й виконували обвинувальну, представницьку та контрольно-наглядову функції. Службовці зазначених установ підпорядковувалися прокурорам Люблінського апеляційного суду, яких, зі свого боку, контролював міністр юстиції. Починаючи з 1932 р., прокурорів призначав президент Польщі, натомість, підпрокурорів – міністр юстиції [9, с. 35–36].

Прокуратуру при Луцькому окружному суді в середині 1920-х рр. очолював Б. Стеінман. Крім того, у цій установі працювали підпрокурори А. Борковський, В. Струменський та Ф. Новосельський, секретар Ю. Вядровський, троє старших та шестеро молодших канцеляристів, а також двоє візних. В аналогічний період прокуратуру при Рівненському окружному суді в Луцьку очолював президент Я. Залевський, під керівництвом якого працювали заступники Я. Гаєвський і Ж. Зайончковський, секретар, двоє старших та троє молодших канцеляристів [9, с. 35–36].

Під наглядом Луцької прокуратури також перебували поліція та місцева в'язниця. Працівники зазначеного правоохоронного органу перевіряли правомірність перебування осіб у в'язниці, дотримання обов'язку сегрегації в'язнів, умов їх утримання тощо [26, с. 10]. Так, польський історик Р. Літвінський зазначає, що на початку 1930-х рр. прокурор окружного суду в Луцьку Г. Ліпш звернув особливу увагу на самовільне утримання поліціантами осіб під вартою понад 48 годин і зловживання силою [6, с. 207]. Представники прокуратури регулярно проводили також візитацію Луцької тюрми на предмет дотримання прав в'язнів та перевірки умов їх утримання. Так, 5 лютого 1937 р. 15 в'язнів зголосили свої прохання прокурору Луцького окружного суду під час службової перевірки. Насамперед, в'язні скаржилися на погане лікування, побиття тюремною охороною, несправедливе дисциплінарне покарання, просили зміни запобіжного заходу, пришвидшення розгляду справи [25, арк. 4].

Луцька в'язниця як елемент правоохоронної системи створена одночасно із судовими органами в 1919 р. Вона розмістилася на вулиці Бригідок, 6 (сучасна вулиця Кафедральна). Будівля в'язниці має давню історію. Спочатку вона слугувала резиденцією луцького старости й литовського канцлера А. Радзивілла, упродовж 1624–1845 рр. тут був монастир Св. Бригіти, який російська імперська влада наприкінці XIX ст. перетворила в окружну в'язницю [27].

У 1920 р., у результаті контрнаступу більшовиків, Луцька в'язниця, як і однойменний окружний суд, були евакуйовані до м. Пьотркова, але вже восени того ж року відновила свою роботу. Міжвоєнна луцька в'язниця служила для попереднього (превентивного) арешту та відбування покарання відповідно до рішення суду. Упродовж 1919–1921 рр. вона перебувала в підпорядкуванні Люблінської окружної дирекції тюрем. Нагляд за її функціонуванням здійснювали Луцьке повітове старство (до 1921 р.) та прокуратура Луцького окружного суду.

Приміщення Луцької в'язниці мало три поверхи. Крім того, тюремний комплекс уключав лазню, пральню, стайню й кузню. У приміщенні в'язниці було помешкання її начальника, інспектора, двох старших охоронців та казарми для 20 неодружених охоронців. При в'язниці функціонували школа й бібліотека. Загалом, у 1921 р. персонал в'язниці нараховував 31 особу [28, арк. 96–97, 111]. 1 жовтня 1920 р. начальником Луцької в'язниці призначено Л. Вондру. Водночас у різний час міжвоєнну Луцьку в'язницю почергово очолювали Ж. Стемпковський, А. Генелі, А. Сурмінський, Е. Новаковський і В. Овчарек.

Станом на 1926 р. під керівництвом начальника в'язниці Ж. Стемпковського працювали тюремні інспектори Є. Радишкевич та С. Цехельський, старший канцелярист О. Нікітін, канцелярист Б. Шимчак, лікар Є. Древновський, учитель С. Яйко, фельдшер Я. Шупліца й 34 охоронці [9, с. 35].

У 1921 р. Луцька в'язниця максимально могла вмістити 350 в'язнів, однак, на практиці, вона часто була переповненою [28, арк. 111]. Згідно з розпорядженням президента Польщі І. Мосціцького щодо організації в'язниць від 7 березня 1928 р. та відповідного розпорядження міністра юстиції від 22 червня того ж року, Луцька тюрма належала до І класу з можливістю утримування понад 450 в'язнів [29, с. 556; 30, с. 1476]. Так, якщо в серпні 1921 р. у тюрмі перебувало 226 в'язнів, то станом на січень 1932 р. їх кількість була збільшена до 455 (у т. ч. 42 жінки). Серед 455 ув'язнених 164 становили комуністи [25, арк. 8].

В'язниця нараховувала 28 камер різних категорій та шість камер, призначених для тюремного шпиталю [25, арк. 82]. При в'язниці також функціонував відділ праці, де працювали в'язні із відповідною фаховою кваліфікацією. Так, на початку січня 1934 р. зазначений відділ нараховував 25 фахівців – столярів, шевців і ковалів [31, арк. 8–10].

У 1921 р. щоденний харчовий раціон в'язня складався з хліба, ранішньої кави, борщу або супу на обід та юшки з крупами на вечерю [28, арк. 119]. Харчування хворих в'язнів значно різнилося від звичайних. Знаний учасник національно-визвольного руху за незалежність України М. Куделя, який перебував у Луцькій тюрмі напередодні Другої світової війни, згадував: «...Щодо харчів, то вони були не гірші, як у лікарнях на волі: білий хліб, борщ, юшка завжди з порцією м'яса, каша гречана зі шкварками, каша манна з маслом. Перед обідом приносили парне молоко з булкою й маслом. Я все це поїдав і, здавалося, ще стільки з'їв би» [27].

Зафіксовані факти, коли тюремні наглядачі застосовували необґрунтовану фізичну сили щодо ув'язнених. Наприклад, у 1922 р. начальник зазначеного карного закладу Ж. Стемпковський за побиття арештанта покарав суворою доганою наглядача Я. Новосада [32, арк. 19]. Один із в'язнів луцької тюрми згадував: «Спочатку били головою об муровані стіни [...], піднімали за волосся і кидали на підлогу, били палицями «по чому попало». Коли те все не допомагало, поміж руки і ноги просували палицю так, що людина не могла поворухнутись [...], по босих ногах били гумовими палицями» [1, с. 244–245].

Уявити окремі грані щоденного життя в'язня Луцької тюрми дають змогу надзвичайно інформативні вищезазначені спогади М. Куделі, який у 1939 р. провів дев'ять тижнів у в'язниці: «Переступивши поріг масивної металевої брами, я вперше побачив споруду Луцької тюрми, яка знаходилася... в культовій будівлі... Згідно з в'язничними правилами потрапляю в ізоляційну карантинну камеру, де назбиралося до 20 новачків... Потому повели до лазні, зняли скуйовджену чуприну, дезинфікували одяг. ...Після нас у лазню привели постійних в'язнів. ...Медична комісія прискіпливо обстежувала кожного. В результаті визнано всіх здоровими, тільки в мене виявили страшну, як на той час, хворобу... туберкульоз легенів... Через це всі сахалися від мене, як від прокаженого. Староста камери, якийсь польський злодій-рецидивіст, з брудною лайкою накинувся на мене, не на жарт кричав, що я приніс жахливу хворобу і хочу нею заразити всю... камеру. ...Наглядач викликає мене... Заходимо у комірчину, там здаю свій одяг, одягаюся в усе тюремне: білизну, костюм, яломок (берет) – усе з білого міцного фабричного полотна. ...Кожного дня нас виводили на двогодинну прогулянку» [27].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, польські правоохоронні органи м. Луцька в міжвоєнний час пройшли два основні етапи: організаційного становлення та розвитку. Перший супроводжувався значними труднощами матеріального й кадрового характеру, другий характеризувався виробленням основних напрямів і методів діяльності. Можна стверджувати, що функціонування зазначених структур, пропри певні причини об'єктивного та суб'єктивного характе-

ру, було досить ефективним. У вересні 1939 р. внаслідок початку Другої світової війни та вступу Червоної армії в Західну Україну, польські правоохоронні органи м. Луцька були ліквідовані, а значну частину їх персонального складу не оминули репресії радянської влади.

Джерела та література

1. Разиграев О. В. Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках / Олег Володимирович Разиграев. – Вид. 2-ге, виправл. і доповн. – Луцьк : Волин. старожитності, 2012. – 444 с.
2. Разиграев О. В. Органи державної безпеки Польщі на Волині (1918–1939 рр.) / О. В. Разиграев // Історія органів державної безпеки на Волині : документально-публіцистичне вид. / наук. ред. М. М. Кучерепа ; за заг. ред. В. А. Мельникович. – Луцьк : Ініціал, 2012. – С. 18–43.
3. Pełoński A. Policja Państwowa w systemie organów bezpieczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej / Andrzej Pełoński. – Szczytно : Wyd-wo Wyższej Szkoły Policji, 1991. – 192 s.
4. Misiuk A. Policja Państwowa 1919–1939: powstanie, organizacja, kierunki działania / Andrzej Misiuk. – Warszawa : PWN, 1996. – 370 s.
5. Litwiński R. Policja Państwowa w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Organizacja i główne kierunki działania / R. Litwiński // Ukrainica Polonica. – 2004. – Т. 1. – S. 185–200.
6. Litwiński R. Korpus policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne / Robert Litwiński. – Lublin : Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, 2007. – 583 s.
7. Materniak-Pawłowska M. Sądownictwa kresowego trudne początki (1919–1921) / M. Materniak-Pawłowska // Studia z historii ustroju i prawa / pod red. H. Olszewskiego. – Poznań : Printer, 2002. – S. 223–235.
8. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (DzU RP). – 1928. – № 12. – Poz. 93. – S. 172–194.
9. Łuck w świetle cyfr i faktów. Na rok 1926. Dział 1. – Łuck ; Lwów : Odbito w drukarni akademickiej, 1926. – 224 s.
10. Dziennik Wołyński. – 1923. – № 10.
11. Народний вісник. – 1927. – Ч. 7 (26 трав.).
12. Народний вісник. – 1927. – Ч. 11 (23 черв.).
13. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. 1, оп. 2, спр. 3069.
14. Українська нива. – 1934. – № 8 (25 лют.).
15. Українська нива. – 1934. – № 11 (25 берез.).
16. Українська нива. – 1934. – № 14 (22 квіт.).
17. Archiwum Akt Nowych (AAN), zesp. 1306, sygn. 180/1, t. 3.
18. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 4273.
19. AAN, zesp. 349 (dopływy), sygn. 1222.
20. Українська нива. – 1936. – № 4 (1 лют.).
21. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 3578.
22. Дарованець О. Репресивна політика польської влади щодо УВО та ОУН на Волині (1920–1939 рр.) / О. Дарованець // Реабілітовані історією. Рівненська область. – Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. – С. 297–334.
23. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 8086.
24. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 4 а, спр. 47.
25. Держархів Волинської обл., ф. 47, оп. 1, спр. 2.
26. Pawlak K. Więziennictwo Polskie w latach 1918–1939 / Karol Pawlak. – Kalisz : Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu, 1995. – 212 s.
27. Куделя М. Під мурами Луцької тюрми (спогади колишнього в'язня) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/text/kudela.html>
28. Держархів Волинської обл., ф. 47, оп. 4, спр. 19.
29. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa // DzU RP. – 1928. – № 29. – Poz. 272. – S. 556–563.
30. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 czerwca 1928 r. o wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa // DzU RP. – 1928. – № 64. – Poz. 591. – S. 1473–1476.
31. Держархів Волинської обл., ф. 47, оп. 1, спр. 4.
32. Держархів Волинської обл., ф. 47, оп. 4, спр. 75.

Разиграев Олег. Правоохранительные органы в г. Луцке в 1919–1939 гг. В статье раскрываются становление, организация и отдельные аспекты деятельности правоохранительных органов в г. Луцке в 1919–1939 гг., в частности исследовано функционирование судебных органов, прокуратуры и местной тюрьмы. Становление польской судебной системы в г. Луцке длилось в течение 1919–1921 гг. В воеводском центре действовал Луцкий окружной суд, Ровенский окружной суд и Луцкий мировой (городский) суд. В связи с

ростом антигосударственного и диверсионного пробольшевистского движения, резким увеличением проявлений бандитизма в начале 1920-х гг. в Луцке и на Волини функционировали также полевые (военные) суды и отдельные специальные суды. Составной частью правоохранительной системы междувоенного Луцка были органы прокуратуры, которые выполняли обвинительную, представительскую и контрольно-надзорную функции. Луцкая тюрьма, как элемент правоохранительной системы, создана одновременно с судебными органами в 1919 г. Она служила для предварительного (превентивного) ареста, а также отбывания наказания за политическую и криминальную деятельность. По состоянию на 1928 г. Луцкая тюрьма принадлежала к I классу с возможным количеством содержания выше 450 заключенных. Правоохранительные органы, кроме борьбы с уголовной преступностью, особое внимание обращали на противодействие деятельности Коммунистической партии Западной Украины и Организации украинских националистов.

Ключевые слова: правоохранительные органы, суд, прокуратура, тюрьма, Луцк.

Razyhrayev Oleh. Law Enforcement Authorities in Lutsk in 1919–1939. The article reveals the becoming, organization and some aspects of activity of the law enforcement authorities in Lutsk in 1919–1939, special attention is paid on functioning of the judiciary, procuracy and the local prison. The formation of the Polish judicial system in Lutsk continued during 1919–1921. In the center of voivodeship was functioning Lutsk District Court, Rivne District Court and the Lutsk «Myrovу» («Grodsky») Court. Due to the growth of anti-state and pro-bolshevik movement, sharp increase of banditry in the early 1920 s in Lutsk and Volyn functioned field (military) courts and separate special courts. The integral part of the law enforcement system of the interwar Lutsk were prosecution authorities. They carried out accusatory, representational, control and supervisory functions. Lutsk prison, as part of the law enforcement system, was established at the same time with the judicial authorities in 1919 and served for preliminary (preventive) arrest and serving the sentence for political and criminal activity. At 1928 Lutsk prison belonged to the I-th class with the possible amount of content above 450 prisoners. Law enforcement authorities, besides the struggle with criminality, paid particular attention to the counteraction of the Communist Party of Western Ukraine and the Organization of Ukrainian Nationalists.

Key words: police, courts, prosecutors, prison, Lutsk.

Стаття надійшла до редколегії
12.06.2013 р.

УДК [94:334.73] (477.7)

Катерина Шкірчак

Система кооперативної освіти на півдні України (1917–1929 рр.)

У статті розглянуто різноманітні форми організації кооперативної освіти для населення: кооперативні гуртки, кутки, курси, школи кооперативної грамоти, технікуми й інститути. Досліджено особливості їх функціонування та фінансування. Оцінено роль указаних форм організації кооперативної освіти в справі кооперування населення та підвищення загального рівня грамотності.

Ключові слова: кооперативна освіта, кооперативний гурток, кооперативні курси, кооперативна школа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження історії кооперації викликає інтерес учених незалежної України. Але в наукових працях з історії кооперативного руху більше уваги приділяється економічній сфері, тоді як інші напрями діяльності, зокрема освітній, розкриті недостатньо, особливо на регіональному рівні. В умовах соціальних та економічних перетворень в Україні на початку ХХ ст. започаткована кооперативними товариствами система освіти позитивно вплинула на підвищення загального освітнього рівня населення всієї країни. Проте вказаний аспект діяльності кооперативних товариств на півдні України до цього часу залишається малодослідженим.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед дослідників кооперації ХХ ст. передусім слід виділити видатного вченого української діаспори І. Витановича, який у фундаментальній праці «Історія українського кооперативного руху» [2] звертає увагу на систему організації кооперативної освіти як одну з найважливіших складових частин ефективного функціонування кооперативу будь-якого виду.